

Aile İşlev ve Fonksiyonları

Hüseyin Bustan

Özet

Bu makalede İşlevsel Sosyologlar ve bazı konularda Eleştirel Ekollerin görüşlerine tekit ederek aile kurumunun en önemli işlevlerini araştırdık ve konu edilen her bir işlevi İslami bakış açısı esasına göre açıkladık. Genel anlamda İslam, aile kurumunun toplumsal işlevlerinin tamamını varsayım hakikatleri olarak nazarda tutar ve değersel yönden de İslam, işlevlerin çoğunu teyit eder. İslam'ın işlevlerini ifa eden ideal aile modeli cinsel gereksinimlerin düzenli giderilmesi, neslin çoğaltılması, koruma, gözetleme, toplumsallık, duygusal ihtiyaçların giderilmesi, çocuklar için meşru babanın temin edilmesi, toplumun kontrolü ve ekonomik hizmetlerin üstlenilmesini ifa eden bir ailedir. İslam'da ideal ailenin yüz yüze kaldığı en önemli açmazlardan bir tanesi, aile konusunda dini değerlerle dini olmayan batı değerlerinin karşılaşmasıdır.

Giriş

Aile fonksiyonları konuşulurken genellikle okul işlevi – fonksiyonu ile ilişkilendirilmektedir, çünkü bu ekolün görüş sahipleri herkesten daha çok bu fonksiyonların açıklanması ve beyanı yönünde gayret sarf etmişlerdir, ama bunun anlamı rakip görüşlerin bu konuya önem vermedikleri değildir ve has olarak, aile fonksiyon bozukluğunun¹ konuşulduğu yerlerde, özel olarak eleştirel görüşleri ileri sürmektedirler.

¹ — Bazı sosyologlar “fonksiyonları” genel kavram olarak ele almaktadır. Bu da “pozitif” ve “negatif” olmak üzere iki kısma ayrılır. Ancak başka bir grup sosyolog, fonksiyon sözcüğünü pozitif fonksiyonla eşanlamlı olarak kullanmakta ve sonuçta, onu negatif fonksiyonun karşısında (dysfunction) karar kılmaktadır. (Bkz. Theodorson and Theodorson, A Modern Dictionary of Sociology, P. 165) Önümüzdeki konuda, birinci anlam farz edilmiştir. Aynı zamanda bir fonksiyonun pozitif olmasının anlamı hem topluma ve hem de bireye nispetle pozitif olması değildir. Bazen bir fonksiyon topluma nispetle, pozitif ve bireye nispetle negatif veya tam tersi olabilir. Örneğin bir toplum kendi devamı için yeni üyelerle ihtiyaç duyabilir, ancak anne veya has bir aile için izafe bir gebelik tahammül edilecek gibi olmayabilir yahut ek bir çocuk erkeğin

Aileler, onun farklı şekillerinde, her daim çeşitli fonksiyonları ifa etmişlerdir. William Ogburn ve Clark Tibbitts 1934 yılında aileler için altı esaslı işlev ve fonksiyona vurgu yapmışlardır. O fonksiyonlar şunlardan ibarettir:

- Neslin devamını sağlamak,
- Koruma,
- Toplumsallaşma,
- Cinsel davranışları düzenlemek
- Sevgi ve arkadaşlık,
- Toplumsal statü sağlamak veya sosyal yerleştirmedir. (Schaefer, 1989:324)

Başka aile fonksiyonları için eğitim, dini eğitim, meşru babanın temin edilmesi, sosyal koruma, ekonomik ihtiyaçların karşılanması, malzemelerin intikali, boş vakitleri geçirmek, kişilik gelişimi ve pekiştirilmesi, sınıfsal fasilada süreklilik, sosyal zıtlıklar ve sosyal değişiklikleri yaratmada süreklilik gibi fonksiyonlara işaret edebiliriz. Şimdi aile fonksiyonlarının en önemlilerini ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğiz.

1. Cinsel Davranışların Düzenlenmesi

1-1. Sosyolojik Perspektif

Cinsel dürtü, insanlar ve hayvanlar arasında müşterek güçlü dürtülerdendir. Her zaman neslin bekası için hayati bir rol ifa etmiştir. Gerçi cinsel temayül insanlarda buluş öncesi dönemde işaretlerini vermektedir, ancak bu dürtü cinsel buluş, hormon ve fiziksel değişikliklerle birlikte başlar ve neslin devamı için gerekli koşulları sağlar.

Cinsel dürtü faaliyetleri, cinsel davranışlar denilen bazı davranışların ortaya çıkmasına neden olur, ama bunun anlamı cinsel davranışların tam olarak içgüdüsel faktörlerin etkisi altında olduğu değildir, zira sosyal yönler ve cinsel davranışların öğrenilmesi de onun nitelik ve niceliğinde önemli bir rol oynar. Öyle ki bazıları cinsel davranışların biyolojik ve içgüdüsel kökenini temelden inkâr etmiş ve eşcinsel eğilim gibi oluşumları cinsel davranışların sosyal- tarihi yönlerinin olduğuna şahit olarak saymışlardır. (Ramazanoğlu, 1989: 64)

Bununla birlikte, ailenin temel fonksiyonlarından olan cinsel davranışların düzenlenmesi, birçok psikolog ve sosyolog tarafından tekitle vurgulanmıştır. Modern birçok toplumda özellikle batı toplumunda, cinsel ilişkilerin özgürlüğü alanında son on yıllarda temel değişikliklerin yaşanmasına rağmen, aileler aynı şekilde cinsel davranışların düzenlenme fonksiyonunu ifa etmektedirler, ancak cinsel ihtiyaçların temin edilmesinde tekelci rolünü kaybetmiştir. Aileler tarafından bu rolün ifa edilmesinin, yasal ailelerin varlık nedenine ek

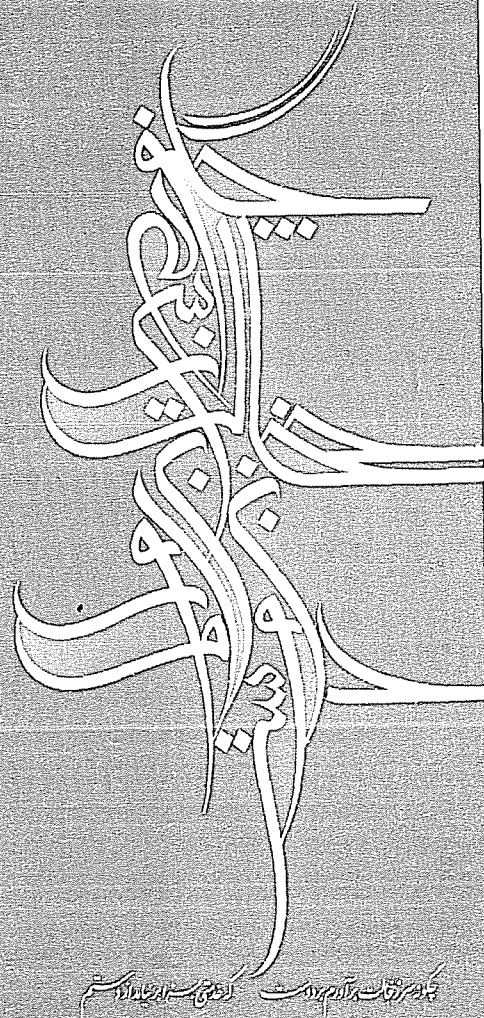
cinsel gücünün göstergesi sayılabilir, ama toplum genel yapısı itibarıyla nüfus yoğunluğu sorunuyla karşı karşıya kalabilir. (Morgan, 1975: 22)

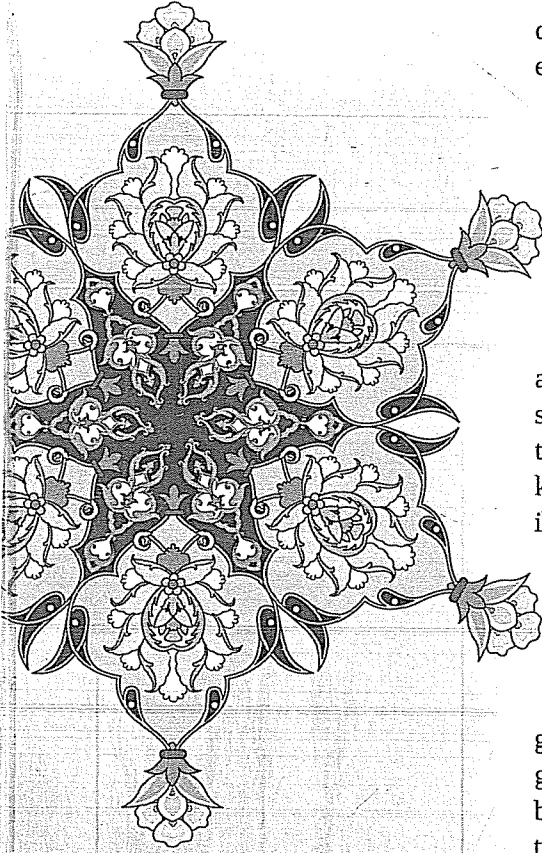
olarak bazı koşullara ihtiyaç duyacağı açıktır. Bundan dolayı, ailevi güçlü anlaşmazlıklar yaşayan bireylerde müşahede edilen cinsel sapkınlıklar, o kadar da beklentilerden uzak değildir.

Evli bireyler tarafından yapılan mahrem ile zina, çocuklara tecavüz ve gayri meşru envai çeşit cinsel ilişkiler gibi olgular, ailelerin meşru cinsel içgüdülerin doyumunu sağlama rolünden alıkoyan bir hadde kadar köklü bozukluklardan kaynaklanmaktadır.

Bu konuda özellikle feminizm taraftarları tarafından son zamanlarda üzerinde durulan önemli nokta, her zaman erkeklerin cinsel ihtiyaçları ile kadınların cinsel ihtiyaçları arasında düşünülen farklardır. Kadın ve erkek arasındaki fizyolojik farkları göz önünde bulundurularak cinsel faaliyet ve temayül açısından, birçok toplumda kadının cinsel zevkine daha az değer verilerek atıfta bulunmaktadır. (Golde, 1964: 15) Bu temel üzerine feministler, kadınların cinsel isteklerinin genellikle ya karartılmaya bırakıldığını ya da anormal kabul edildiği konusunda şikâyetle bulunmaktadırlar, ancak erkeklerin cinsel ihtiyaçlarını tamamlayıcı bir faktör olarak görüldükleri zaman iş değişmektedir. (Ramazanoğlu, 1989: 64) Dolayısıyla, cinsel davranış faktörlerinin düzenlenmesi ya da erkek ve kadınlar için cinsel ihtiyaçların düzenli bir doyumunu, eşit bir şekilde hâsıl olmamaktadır ve hatta cinsel biyoloji araştırmalarının gelişmesi sonucu kadınların cinsel ihtiyaçlarının resmen kabul edildiği günümüzde bile cinsel eğilimlerin tatmin edilmesi aynı şekilde erkekçe tanımlar üzerine yapılmakta ve erkek cinsel

Cinsel dürtü, insanlar ve hayvanlar arasında müşterek güçlü dürtülerdendir. Her zaman neslin bekası için hayati bir rolü ifa etmiştir. Gerçi cinsel temayül insanlarda buluş öncesi dönemde işaretlerini vermektedir, ancak bu dürtü cinsel buluş hormon ve fiziksel değişikliklerle birlikte başlar ve neslin devamı için gerekli koşulları sağlar.

İslam kadın ve erkeğin cinsel temayüller açısından farklılığını kabul etmiş ve onun biyolojik menşesine de inanmıştır. İslami rivayetlerden istifade edildiğine göre erkeğin cinsel dürtüleri nicelik olarak, kadının cinsel dürtüleri de nitelik olarak daha üstün ve güçlüdür. Aynı şekilde kadının cinsel tahammül ve sabrı erkekten daha fazla ve ayrıca kadın ve erkek arasındaki cinsel tahrik olma hisleri de birbirinden farklıdır.

dürtüleri kadın cinsel dürtülerinden daha güçlü farz edilmektedir. (Abbott ve Wallace, 1376: 188)

1-2. İslami Perspektif

İslam açısından bu fonksiyonla ilgili olarak iki noktanın altını çizmemiz gerekmektedir. Birinci nokta, geleneksel Hıristiyanlığın aksine – devamlı olarak cinsel arzular olumsuz bir olgu olarak tebliğ edilmiş ve tek ebeveynli aile çerçevesi dışında bu cinsel eğilimin bastırılmasına vurgu yapılmıştır- İslam, temel olarak cinsel ihtiyaçların meşru bir şekilde tatmin edilmesini aile kurumu fonksiyonlarına mahsus bilmemektedir. Bu iki farklı dini oryantasyonun sosyal sonuçları, son yüzyılda batı Hıristiyan toplumunda cinsel özgürlüğün yaygınlık kazanmasıyla hem de kaçınılmaz olarak din karşıtı etiketi ile ve cinsel aykırılık ve sapkınlık formatında ortaya çıkmıştır. Hâlbuki İslam'ın değer ve ahkâmındaki göreceli esneklik, İslam'a cinsel münasebetlerle ilgili olarak sosyal değişikliklere uygun bir şekilde bu sorunun üstesinden gelme kabiliyeti vermiştir. Bu noktadan dolayı, günümüz İran toplumu atmosferinde geçici nikâh konusunu gündeme getirmek, dini geçmişle mutabakatı olduğundan, gözle görülür bir gerginliğe yol açmadığı gibi, dini geleneklere dönüş örneği olarak görülmüştür. İster gelenekçi ve isterse yenilikçi olsun Müslüman kuram sahiplerinin çoğunluğu, bu örneği ferî anlaşmazlıklarını görmezlikten gelerek, bunun özünde mutabakata varmışlardır.

Diğer bir nokta ise İslam kadın ve erkeğin cinsel temayüller açısından farklılığını kabul etmiş ve onun biyolojik menşesine de inanmıştır. İslami rivayetlerden istifade edildiğine göre erkeğin cinsel dürtüleri nicelik olarak, kadının cinsel dürtüleri de nitelik olarak daha üstün ve güçlüdür. Aynı şekilde kadının cinsel tahammül ve sabrı erkekten daha fazla ve ayrıca kadın ve erkek arasındaki cinsel tahrik olma hisleri de birbirinden farklıdır. (Bkz.

Vesailu's Şia, c. 14: 40–42 ve c. 15: 452; Bkz. Biharul Envar, c. 3: 62) Bu farklılardan dolayı İslam fıkhı, cinsel içgüdülerin tatmini konusunda yerine göre erkek ve kadın için farklı hak ve sorumluluklar yüklemiştir. Tüm bunlara rağmen, İslam kadının cinsel ihtiyaçlarının aile çerçevesi içinde temin edilmesine özel vurgu yapmıştır. Bundan dolayı, zikredilen fonksiyonu hem erkekler ve hem de kadınlar için doğru bulmaktadır. Birlikte olmak hakkı gereği kocanın eşinin rızası dışında dört aydan çok eşinden uzak durma hakkı yoktur. (Bkz. Vesailu's Şia, c. 14: 100) Kadının günaha düşme durumu söz konusu olduğu yerlerde kadının cinsel ihtiyaçlarının kocası tarafından doyurulması erkeğe farzdır. (Bkz. Vesailu's Şia, c. 14: 100) Ve cinsel oynama veya ön sevişmenin (karı ve koca arasında özellikle cinsel ilişki öncesi cinsel oyun, eğlence ve şakalaşmanın) gerekliliğine vurgu yapılmıştır. (Bkz. Vesailu's Şia, c. 14: 82–83) Tüm bunlar, İslam'ın kadının cinsel isteklerine verdiği özel önemi ortaya koymaktadır. Bu özel ilgidan dolayı –ünlü Arap feminist-Neval El Saddavi şöyle bir itirafta bulunmaktadır:

(Hz.) Muhammed cinsel konuları idrak etme yönünden çağımızdaki birçok erkekten daha üstündür ve ayrıca okumuş birçok Arap erkeğinin itiraf etmediği veya itiraf etmekte sıkıntı çektiği konularda itiraf etme cesaret ve gücünü göstermiştir. Cinsel oynama ve ön sevişme bu konulardandır. (Ali Averwar, 1378: 177)

2. Üreme

2.1- Sosyolojik Perspektif

Bazen alternatif olarak (replacement) diye tabir edilen üreme fonksiyonu, ailelerin temel biyolojik fonksiyondur. Bu fonksiyon, her zaman toplumların bekası ve genel olarak beşer neslinin bekasını garanti altına almaktadır. Tarih boyunca, üreme ile cinsel içgüdülerin tatmin edilmesinin birebir ilintisi olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda bu durumun göreceli olarak sabit bir süreci kat ettiğini görmekteyiz, ancak batı dünyasındaki bilimsel ve sanayi devriminden kaynaklanan derin değişiklikler ve gebeliği önleyici araç gereçlerin yaygınlık kazanması, bu iki fonksiyonunun birbirinden ayrılmasına neden olmuştur. Üreme fonksiyonu geçtiğimiz iki yüzyılda dalgalanmalarla karşı karşıya kalmıştır. Örneğin İngiltere'de, 1860 yıllarında evlilik akdi kıyan her aile ortalama altı çocuk dünyaya getirirken, iki nesil sonra bu rakam ikiye düşmüştür. Aynı şekilde Fransa'da 1750 ile 1754 yılları arasında doğum oranı binde 40 iken, 1954 yılında binde 13/1'e kadar düşmüştür, 1946 ile 1653 yılları arasında ise bu oran binde 20/3'e çıkmıştır. (Sgaln, 1375: 185) Ancak son on yıllarda ekseri batılı ülkelerde doğum oranı daha da düşmüş ve Fransa'da da doğum oranı düşmüş ve 1987 yılında bu oran binde 14 sıralarına gerilemiştir. (Prsa, 1368: 66)

Üçüncü dünya ülkelerinde de nüfus kontrol politikaları üzerinde son yıllarda ciddi bir şekilde durulmuş ve bu durum birçok ülkede nüfus artış oranını gözle görülür bir şekilde düşürmüştür. Şu anda gelişmekte olan ülkelerin % 85'i nüfus kontrol planlamasını resmen kabul etmiş ya da pratik olarak bu politikayla uyumlu çalışmalar yapmaktadır. Örneğin

İran İslam Cumhuriyetinde 1961 yılında bir kadından ortalama 6 çocuk dünyaya gelirken bu sayı 1996 yılında 3'e düşmüştür. (Emani, 1377: 84)

Hiç kuşkusuz, geleneksel aile ekonomi fonksiyonlarını alt üst eden sanayi süreci, üreme oranının düşmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Ama evlilik yaş ortalamasının artmasına ve çocuk doğurganlık döneminin gecikmesine neden olan aile teşkil edilmesi ve aile idaresinin yüksek maliyetli olması, gebelik önleyici yeni yöntemlerin yaygınlık kazanması, ailelerin istikrarsızlığı, ailelerle alakalı yeni ideolojiler ve kadınların daha çok özgürlük ve bağımsızlıklar kazanmak için çabaları gibi diğer faktörler de bu konuda önemli etken olmuştur. Şu anda Batı dünyasında kayda değer miktarda çiftin asla çocuk sahibi olma düşüncesinde olmadıklarına şahit olmaktayız. Tıpkı bazı istatistiklere göre, 1995 yılında çocuk sahibi olmayan Amerikan ailelerinin oranı % 28/9. (Shepard, 1995:303)

Kadınların istihdamı gibi konular üreme konusu ile yakından ilintilidir. Yapılan araştırmalara göre, işi olan kadınlar ve işgücüne katılmak için plan yapan kadınların çocuk sahibi olmak için daha az beklentileri olduğu ve gerçekte daha az çocuk sahibi oldukları; daha geç evlilik yaptıkları ve çocuksuz kalacakları ihtimali yüksektir. (Wilkie, 1991:151) Önemli olan nokta, istihdam edilen kadınların düşük doğum oranıdır; acaba üremeyi değişken bağımsız ve kadınların istihdamını değişken bağımlı olarak mı göz önünde bulundurmalıyız, yoksa tam tersi mi? Ya da aralarında iki yönlü nedensel ilişki olduğuna mı kail olmalıyız veya her ikisine göre değişken ve nedensel bir yönü olan önceden bahsi edilen eğitim durumunu göz önünde bulundurduğumuz farklı faktörlere mi bakmalıyız? (Ibid:152)

Öyle anlaşılıyor ki insanların karar almasında etkili olan faktörlerin çokluğu ve karmaşıklığından dolayı, zikredilen hiçbir açıklama bu durumun tam bir açıklamasını ortaya koyamamaktadır. Tüm bunlara rağmen, çok sayıda kadın için önceliği olan istihdam motivasyonu ve bu kategorideki kadınların mesleki kararları, dünyaya getirdikleri çocuklar üzerinde etkilidir.

Feminist bakış açısında üreme faktörü hakkında çok farklı görüşler ileri sürülmüş ve yerine göre birbirine zıt görüşler ortaya koymuşlardır. Burada feministlerin ilgi alanına giren bununla ilintili olan iki konuya işaret edeceğiz.

Birinci konu üreme alanındaki ileri teknoloji konusuna dönmektedir. Shulamith Firestone kendi kuramına göre kadın ve erkekler arasındaki cinsiyet eşitsizliğini ve özellikle kadınların üreme kabiliyetlerini biyolojik farklara bağlamakta ve kadınlara ileri teknoloji üremeyi önermektedir. Onun düşüncesine göre gebeliği önleyici güvenilir yöntemler, rahım dışı gebelik, laboratuvar ortamında bebeklerin üretilmesi ve çocukların aile dışında eğitilmesi gibi yeni teknolojik gelişmeler, kadınlara kendi biyolojik kısıtlamalarından kurtulma imkânını sağlamaktadır. (Jaggar, 1994: 81) Ancak yeni nesil feministler genel olarak bu görüşe karşı çıkmakta ve kadınları teknolojik yöntemlerin akabeti konusunda uyarılmaktadırlar. Marilyn French bu konu hakkında şöyle demektedir:

Orta çağ keşişleri, Allah'ın neden kadınları yarattığına dair sorular sormayı kendilerine gelenek haline getirmişler ve kadınların üreme için gerekli olduğuna karar vermişlerdi. Hâlihazırda üretim ve nesil teknolojilerinin icat edilmesi kadınları geçersiz kılabilir ve laboratuvarlar kadınlara karşı yeni bir şiddetin aracısı olabilir. (French, 1373: 331-332)

Adrienne Richgöre kadınlar gebelik ve doğuma tepki göstereceklerine aktif bir şekilde ona yönelmeli ve gebeliğin tadını çıkararak ihya etmelidirler. (Tong, 1997: 80)

İkinci konu çocukların kürtajı konusudur. Gebeliği önleyici yöntemlerin başarısız olduğu yerlerde bilinçli kürtajın güvenli bir yönü bulunmaktadır. Kürtaj bazı batılı ülkelerde o kadar çok yaygındır ki bazıları kürtajı, doğum kontrolü için yaygın yöntemlerden saymaktadır. Fransa'da yapılan bazı tahmini istatistiklere göre, hemen sona eren hamilelik oranı her yıl iki yüz elli bine ulaşmakta, yani üç doğuma karşılık bir kürtaj görülmektedir. (Sgaln, 1375: 195) Feministler son yıllarda kürtajın serbest bırakılması için oldukça ciddi çalışmalar yapmışlardır. Onlara göre, kürtajın yasaklanması veya kısıtlanması demek bir taraftan kadınların kendi vücutlarının kontrolünde özgürlükleriyle çalışmakta ve diğer yandan kadınlara karşı zulmün devamına neden olmaktadır. Zira kadınların cinsel ilişkilerden sakınarak istenmeyen gebeliklerden uzak durabileceklerine dair genel kanının aksine, kadınların kimliği belirsiz kişiler, tanıdıklar, akrabalar ve hatta kocaları (!) tarafından tecavüze uğrama ihtimalleri kadınların cinsel yaşamlarının kontrolünü oldukça azaltmaktadır. Dolayısıyla, genel olarak kadınların erkeklere bağlılığına neden olan gebelik ve bu gebelikten kaynaklı erkeklere bağımlılık temel olarak cinsel zulme neden olduğundan, kürtajın kolay ve serbest olması bir hadde kadar kadınların zulme uğramasına mani olabilecektir. (Sherwin, 1998: 326)

2-2. İslami Perspektif

Genel bir değerlendirmede, anlaşıldığı kadıyla üremenin son on yıllarda azalması her ne kadar büyük ölçüde sosyal-ekonomik gereksinimlerden kaynaklanmış olsa da yeni gelişen kültürel değerler ve ideolojilerin etkisini bu doğrultuda görmezlikten gelmek mümkün değildir. Üreme yalnızca zikredilen gereksinimlerle belgelense bile, bir sosyal sorun olarak telakki edilemez. Ancak merkezci ve rahatlık isteyen aşırı ideolojilerin dehaleti şu anda bazı Avrupa ülkelerinin karşı karşıya kaldığı negatif nüfus artışını körükleyebilir. Hâlbuki bu ülkelerde doğum oranındaki artış düzeyini arttırmak ve doğurganlık düşüş oranı sürecini durdurmak için çeşitli politikalar yürürlüğe konulmasına rağmen, bu girişimler belirsiz ve sınırlıdır. (Sgaln, 1375: 33)

İslam'ın üreme hakkındaki görüşü ve bu ülkelerde yaşanan tecrübelerle dayanarak bazı ülkelerde geçtiğimiz yıllarda yürürlüğe konulan nüfus kontrolü politika bileşenlerinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini hissettirmektedir. Bu gözden geçirme ve incelemenin odak noktası, bir taraftan sosyal-ekonomik gereksinimler ve diğer taraftan yeni gelişen kültürel değer ve ideoloji faktörlerin birbirinden ayrılmasını gerektirmektedir. Her şeyden önce İslam'ın bu iki faktöre karşı durumunu belirlemek gerekir. Dini metinlerin

İslam'ın üreme hakkındaki görüşü ve bu ülkelerde yaşanan tecrübelerle dayanarak bazı ülkelerde geçtiğimiz yıllarda yürürlüğe konulan nüfus kontrolü politika bileşenlerinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini hissettirmektedir.

üreme ve neslin çoğalması konusundaki tabirlerinin değerlemesinin tam olarak pozitif olduğunda tereddüt edilmez. Örneğin Hz. Peygamber Ekrem'den (s.a.a) nakledilen meşhur bir hadise göre, Efendimiz kıyamet günü İslam ümmetinin öteki ümmetlere olan çokluğundan dolayı iftihar duyacağını belirtmiştir. (Bkz. Vesailu's Şia, c. 14: 3) Aynı şekilde İmam Cafer Sadık'tan (a.s) nakledilen bir hadiste şöyle buyurmuştur:

“Ümmü Seleme Peygambere şöyle arz eder: ‘Ey Allah'ın Resulü! Erkekler tüm hayırları almışlardır, ama çaresiz kadınların payı ne olacaktır?’ Cevabında Peygamber şöyle buyurmuştur: ‘Öyle değildir; kadınlar gebelik dönemlerinde gündüzleri oruç tutanlar, geceleri ibadet edenler, mal ve canları ile Allah yolunda cihat edenler gibidir. Doğurduğu zaman ise hiç kimsenin sevabını idrak edemeyeceği sevaplara müstahak olurlar. Çocuğuna süt verdiğinde her emme karşılığında Allah'a ibadet için vakfedilen İsmail'in çocuklarından birini azat etme sevabı verilir onlara. Süt verme işi bittikten sonra büyük bir melek gelerek şöyle der: Amellerine yeniden başla, şüphesiz tüm günahların bağışlandı.’²

3. Bakım ve Destek

3-1. Sosyolojik Perspektif

İnsan yavrusunun kendisini koruma konusundaki acizlik ve güçsüzlüğü, birçok hayvan türlerinin aksine dünyaya geldikten birkaç yıl sonra da devam etmesi, çocukların fiziki olarak bakım ve desteklenmesini bir zorunluluğa dönüştürmüştür. Buna ek olarak, birçok insanın hayat çarklarında karşı karşıya kaldığı yaşlılık dönemindeki acizlik ve güçsüzlük ve ayrıca organ eksikliği ve hastalıklardan kaynaklı güçsüzlükler, koruma ve kollama konusunun önem ve ehemmiyetini birkaç katına çıkarmaktadır.

² Vesailu's Şia, c. 15: 175.

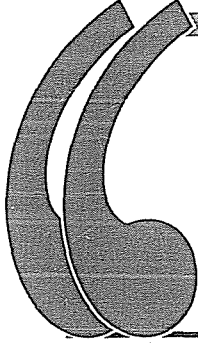
Bu önemin ahlaki ve yasal sorumluluğun ifasını tarih boyunca aileler üstlenmiştir, hatta çağımız sanayi toplumlarında güçsüz ve korumasız insanları korumak için çeşitli huzur içerikli programlar icra edilmektedir. Yasalar ebeveynlerden evlatlanını uygun bir şekilde korumalarını talep etmekte ve devletler, fakat aileler bu görevlerini yerine getirmekten aciz olduklarını ispat ettiklerinde ya da ebeveyn olmadığı yahut onlara ulaşma imkânı olmadığı yerlerde bu sorumluluğu üstlenmektedirler. (Stokes, 1984: 294)

Yaşlıları koruma konusunda da son yıllarda önemli değişiklikler yaşanmasına rağmen, çocuklar aynı şekilde asli sorumluluklarını yerine getirmektedirler. Yaşlıların ihtiyaç duyduğu her türlü bakımın % 80'ni kendi ailesi tarafından temin edilmektedir. Bunun nedeni güçlü duygusal bağlardan kaynaklanmaktadır ve hatta ebeveynler ve çocukları arasında duygusal bağların zayıf olduğu zamanlarda bile bu durum aynen geçerlidir. (Zanden, 1993: 298)

Çalışan annelerin çocukları üzerindeki etkisi hakkında farklı görüşler ortaya konulmuştur. Uç bir bakış açısına göre, anne ve çocuk arasındaki ilişkinin önemi çok büyüktür, öyle ki hatta çocuğun geçici süreliğine bile anneden ayrı kalması, örneğin annenin işinde olduğu vakitler, çocuğun yaşantısında telefi edilemez yan etkilere sebep olmaktadır. Bu bakış açısının abartılı yönünü görmezlikten gelirse, bu perspektifte çocukların annelerine olan duygusal ihtiyaçlarına vurgu yapılmakta ve buna ek olarak teorik arka planı olan kültürel desteğe de sahiptir. Örneğin John Bowlby bu görüşü benimsemektedir. John Bowlby'e göre çocuklar, çocukluk döneminde annelerinden uzun süreliğine ayrı kalırlarsa bu, çocuklarda ısraba neden olmakta ve onlara değerli bir yakınlığı kaybetmişlerin üzüntüsüne benzer bir üzüntü vermektedir. Bu deneyim, ileride çocuğun duygusal yapısında etki bırakacak ve duygusal bağ kurmadaki gücünü zayıflatacaktır. (Bilton, et al, 1981: 307)

Buna karşın, yeni bir araştırmaya dayalı bir perspektife göre, annelerin işlerinin olmasının çocuklar üzerinde olumsuz bir etki bıraktığı görüşünü reddetmektedir. Bu görüşü benimseyenlere göre, işi olan annelerin çocukları ile öteki çocuklar arasında derin farklılıklar görülmemekte ve has bazı yerlerde görülen farklılıklar ise annelerin istihdamından değil, alternatif bakıcıların (kreş ve anaokullarındaki öğrencilere düşen öğretmenlerin sayısı gibi) keyfiyeti gibi konularda görülmektedir. Buna ek olarak, işi olan kadınlara ait olan çocukların gelişim kistaslarının birçoğuna göre, diğer çocuklarla herhangi bir farklılıkları görülmemiş ve sosyal yönden uyum gibi konularda hatta öteki çocuklardan daha iyi bir durumda olduğunu ortaya koymuştur. Öte yandan kadınların istihdamı konusuna daha olumlu bakmakta ve cinsiyet rolüne dönen geleneksel bakış açılarına daha az bağlıdır. (Wilkie, 1991: 156)

Üçüncü görüşe göre ise, tam gün ve yarım gün işler arasında farklılık olduğu iddiasıdır. Bu perspektife göre, annelerin uzun süreli işlerinden çocuklarına az vakit ayırmalarından, özellikle ilkökul çağlarında bilişsel ve sosyal istenmeyen sonuçlara neden olmaktadır; ama part-time işler görüntüye göre çocuklar için tüm yaşlarda daha avantajlıdır,

Feministler, aile bakım ve koruma fonksiyonunun cinsel eşitsizlik temelinde yattığına inanmaktadırlar. Her ne kadar erkeklerin geçmişte çocuk ve yaşlılara bakma ve koruma konusunda daha çok payları olsa da cinsiyet farklılığı az çok bu fonksiyonunun ifası konusunda etkili bir faktördür.

muhtemelen anneye çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama imkânı sunduğu için böyledir. (Berk, 1994: 585)

Bakım konusunu bir kenara bırakacak olursak, ailelerin koruma fonksiyonuna işaret etmemiz gerekmektedir. Koruma, aile üyelerinin sorunların üstesinden gelmesi ve çeşitli tehlike ve tehditlere karşısında birbirlerine destek olması demektir. Aile koruması daha çok aile hayatının ve ilişkilerinin geleneksel modeli ve özellikle onun yaygın tarzı kırsal ve aşiret topluluklarıyla uyumludur, ama çağdaş sanayi toplumlarında ihtiyaçların birçoğu geçmişte aile üyelerinin ve akrabaların yardımıyla çözülmesini zaruri bilmesine rağmen, bu durum neredeyse veya tam olarak ortadan kalkmıştır. Ancak aile bireylerinin birbirlerine destek çıkması birçok yerde sorun gidericidir. Bu toplumdaki akrabalık bağlarının geçmiş dönemlere oranla daha zayıf olmasına rağmen, “aileler ister mali olsun isterse gayri mali olsun yine de yardım alma konusunda ilk sırada yer almaktadırlar.” (Gordon, 1373: 241)

Feministler, aile bakım ve koruma fonksiyonunun cinsel eşitsizlik temelinde yattığına inanmaktadırlar. Her ne kadar erkeklerin geçmişte çocuk ve yaşlılara bakma ve koruma konusunda daha çok payları olsa da cinsiyet farklılığı az çok bu fonksiyonunun ifası konusunda etkili bir faktördür. Yapılan araştırmalara göre hatta 1980 yılında Amerikan erkeklerinin çocukların eğitimine doğrudan ve aktif katılım oranı, annelerin üçte biri oranında idi ve hatta işi olan kadın anneler konusunda bile babaların yalnızca az bir oranda payı artmıştır. Anne ve babaların bakım niteliği de farklılıklar arz etmektedir. Örneğin anneler çocuklarıyla, çocuklarına yemek vermek, banyo yaptırmak ve temizlikleri gibi konularda daha çok ilgilenirken, babalar daha çok çocuklarıyla oynamakta ve eğlenmektedirler. (Santrock and Yussen, 1989: 324–325) Aynı şekilde yetişkin çocukların yaşlı anne ve babalarının bakımı ile ilgili yapılan araştırmalara göre, kızların bu bakımı üstlenme ihtimalleri erkeklere oranla üç kat daha fazladır. Genel olarak kızlar ve gelinler, yaşlıların bakım sorumluluklarını üstlenmektedirler. (Zanden, 1993:298) Nitelik olarak da genel olarak kızlar pratik bakım ve duygusal korumayı da temin etmektedirler. Hâlbuki erkekler daha çok nezaret ve mali yardım sunmakta ve yalnızca kızlar olmadığı zamanlar doğrudan bakım işini üstlenmektedirler. (Perlmutter and Hall, 1992: 375)

Feminist yazarlar şu soruyu sormaktadırlar: Neden çocuk bakımı annelerin görevi olarak sayılmakta ve neden babalar çocukların bakımı konusunda bir sorumluluk üstlenmemektedirler? Onların söylediklerine göre ebeveynlerin çocuklarına karşı birçok görevi “annelik” kavramı altına sığdırılmakta ve “babalık” yalnızca yardımcı ve koruma görevini üstlenmektedir; bundan dolayı, annelik sorumluluğu altına girmeyen kadınlar, en sonunda mazaret diler yahut günah duygusuna kapılarak hayal kırıklığı yaşarlar. (Lott, 1994: 375)

3-2. İslami Perspektif

Şimdi İslam’ın ailenin koruma, kollama ve bakım fonksiyonu konusundaki görüşünü özet olarak birkaç eksende ele alacağız.

a) Kadınların İstihdamı

Aile işlevleri konusunda kadınların istihdamının iş pazarında bazı etkileri olmuştur. Bu konuda birkaç nokta önemlidir:

Birinci nokta, İslam kadınlar ve erkekler arasındaki iş yönünden doğal bazı farklardan kaynaklı bazı kısıtlamaları görmezlikten gelmiş ve genel iffeti korumaya gitmiştir. “Kadınların istihdamı”nın özüne hiçbir muhalefeti yoktur, bilakis eğer koşullar kadının iş ve evde verimsiz oturması arasında bir seçim yapmasını zorunlu kılsa kesinlikle istihdamın önceliği vardır.

İkinci nokta, İslam gelecek nesillerin eğitim ve yetiştirilmesine özel önem verdiği için annelerin istihdamını, annelik göreviyle çatışması durumunda, teyit etmemektedir. Müslüman uzmanların annelik rolünün önemine vurgu yapmaları ve istihdamı öncelikli bilmemeleri bu bakış açısından kaynaklanmaktadır.

Üçüncü nokta ise kadınların iş pazarına giriş motivasyonuna dönmektedir. İslam, aşırı ve sınırsız refah isteğini, tam olarak erkeklere benzemek ve kocalarla rekabet etmek gibi motivasyonları reddettiği gibi, ailenin ekonomik ihtiyaçları, özşaygı kazanımı, toplumun ihtiyaçlarını giderme isteği, kendisi ve ailesinin geleceğini garanti altına almak gibi meşru motivasyonlara saygıyla bakmaktadır. Elbette söylenmesi gerekir ki kültürel ve ekonomik olumsuz faktörler özellikle yoksulluk, sınıf eşitsizliği, talak ve istismar ve kadınların aşılma ve ezilmişlikleri mümkün olan minimum seviyeye indiğinde ve kadınların bu tür sorunlarla karşılaşmamak için istihdam yükü altına girmeye mecbur olmadıkları zaman işte o zaman İslam’ın arzu edilen durumu hâsıl olacaktır.

b) Cinsiyet ve Bakım

Bu ekseninde, feminizmin en temel bağlarından sayılan İslam’ın cinsiyet ile bakım arasındaki ilişkine değineceğiz. İslam kadını bakıma ve özellikle annelik rolüne bir yandan kadın ve erkek arasında görev paylaşımını pozitif fonksiyon eksenli teolojik açıklamaya dayalı olduğundan İslam bu konuyu zorunlu bir konu olarak değil öncelikli ve önemli bir

Yaşlılar ve hastaların bakımı konusunda öyle anlaşılıyor ki ailenin rolü bu alanda azalmış ve kentsel yaşamın ihtiyaçları doğrultusunda alternatif kuruluşların etkinliği artmıştır. Bu alanda bazen anne ve babaya ihsan ve onların kırılmalarına neden olabilecek en küçük söz ve davranış gibi İslami değerlerle uyuşmayan yöntemler görülmektedir.

konu unvanı ile ele almaktadır ve öte yandan erkek ve kadın arasındaki bazı doğal farklılıklardan kaynaklı işlevleri nazarda tutmaktadır.

Elbette anneler gebelik dönemi, doğum, süt verme ve çocukların eğitimi süresince oldukça çok zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar ve bu durumun doğal olarak onlar için bazı kısıtlamaları da beraberinde getirdiği inkâr edilemez bir gerçektir. Sonuç olarak kadınların ruhsal çöküntü, hayal kırıklığı, kendilerini boşlukta hissetme yahut kendisine yabancılaşma gibi komplikasyonlara müptela olmaları uzak bir ihtimal değildir. Kadınlar bu komplikasyonlardan ancak iman ve yüksek manevi motivasyonlarının olması durumunda güvende kalabilirler. Dolayısıyla, İslam anneliğin manevi boyutlarına vurgu yaparak annelerin ruh sağlığı, memnuniyet duygusu ve umutlarını takviye etmeye çalışmakta ve buna ilave olarak İslam'da anneliğin yüce makamına ve ebeveyne ve özellikle annelere ihsan ve iyilikte bulunma babında farz ve müstahap tavsiyelerle (Örneğin Bkz. Vesailu's Şia, c. 15, 204–208 ve 216–218) kadınların kendilerine yabancılaşma duygularını belli bir hadde kadar ortadan kaldırmaktadır. Birçok dindar ailede görülen ebeveyn ve çocukları arasındaki muhabbet ve saygı ilişkisi bu iddianın kanıtıdır.

c) Yaşlıların Bakımı

Yaşlılar ve hastaların bakımı konusunda öyle anlaşılıyor ki ailenin rolü bu alanda azalmış ve kentsel yaşamın ihtiyaçları doğrultusunda alternatif kuruluşların etkinliği artmıştır. Bu alanda bazen anne ve babaya ihsan ve onların kırılmalarına neden olabilecek en küçük söz ve davranış gibi İslami değerlerle uyuşmayan yöntemler görülmektedir.³

³ - Hadiste şöyle zikredilmiştir: Bir adam İmam Cafer Sadık'a şöyle arz eder: "Babam oldukça yaşlanmış ve güçsüz bir durumdadır. Dolayısıyla her ne zaman ihtiyacı olursa onu omuzuma alırım." İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur: "Eğer yapabilirsen bu görevi uhdene al ve kendi ellerinle ona yemek yedir; zira kıyamet günü (bu davranışın) senin için ilahî azap karşısında kalkan olacaktır." (Vesailu's Şia, c. 15: 220-221) Yaşlı ebeveynlere bakma konusunda ayrıca Bkz. İsrâ suresi, 23-24.

Bu yöntemlerin olumsuz etkileri yaşlı ve hastaların kişiliklerine birinci derecede ve çocukların bakım ve yetiştirilmesinde bireysel değerlerin gevşemesi konusu ise ikinci derecede İslam'ın bu yöntemlere muhalefeti vardır.

d) Aile Destek Fonksiyonu

Aile destekleyici fonksiyon konusunda İslam, farz ve müstahap emirler ortaya koyarak bu fonksiyonun gerçekleşmesinin ortamını hazırlamıştır. Bir taraftan ebeveyn ve çocuklar karşılıklı olarak nafakası farz olanlar unvanı ile tanıtılmış ve bu şekilde ihtiyaç duyulması halinde çocukların yaşam ihtiyaçları babanın (veya babanın babası dedenin) uhdesine ve babanın olmaması durumunda annenin uhdesine konulmuş ve ebeveynin ihtiyaç duyması halinde ise onların ihtiyaçlarının karşılanması çocuklarının uhdesine verilmiştir. Ve hatta bu alanda zorlama, icbar ve yasal zorunluluk ön görülmüştür. (Bkz. Vesailü's Şia, c. 15: 237; Ayrıca, El-Hoi, 1395; c. 2: 323) Öte yandan ihsan, güzel ve iyi işlerde yardımlaşma ve mali yardımları da kapsayacak sılairahim gibi değerlere vurgu yapmış ve aynı şekilde kasıtlı olmayan cinayetin diyesini baba tarafından ailenin uhdesine vererek (Bkz. Vesailü's Şia, c. 19; 301 ve İmam Humeyni, Tehriru'l Vesile, c. 2: 727) özel tedbirler ortaya koyması İslam'ın aile destek fonksiyonuna verdiği başka bir boyutu sergilemektedir. Zikredilen İslami normların perçinleşmesi, kentsel yaşamın aile destek fonksiyonunun negatif etkilerini bir hadde kadar nötrleştirebilir.

4. Sevgi ve Birliktelik

4.1. Sosyolojik Açıdan

Sosyologların çoğu, muhabbet ihtiyacının doyurulmasının çok önemli işleve sahip olduğuna ve yeni teknolojik toplumlarda ailenin kalıcılığını açıklayabileceğine inanırlar. Meslek ve öğretim ortamları gibi diğer ortamlarda da az çok sevgi duyusunun doyurulmasına rastlanır, ancak daha ziyade fertler kendi şahsi ilişkilerindeki en razı edici unsura eşleriyle, anne-babalarıyla, çocukları ve diğer akrabalarla ulaşırlar. Genellikle fertler bedensel ve ruhi güvenliği ailede arar ve aile ortamının, kargaşa ve kavgalarla dolu dünyanın dışında olduğuna inanırlar. Hatta gerekli güven ve mutluluğu bulamamaları sebebiyle boşanmaya yönelen pek çok kimse, hedeflerine ulaşmak için tekrar aile oluşturmaları (Almguist, et al, 1978: 347).

Psikanalistik ilkelerinden yararlanarak büyük yaştaki kimselerin şahsiyet işlevini ortaya koyan Parsons büyük yaş şahsiyetinin teknolojik toplumlarda ailenin iki temel unsurundan birisini oluşturduğuna inanır. Gerçekte söz konusu bu işlevin çok önemli bir boyutu vardır.

Parsons'un görüşüne göre, büyük yaşın şahsiyet tespitine işaret edilen bu konu, ailenin günü birlik olabilecek yaşama dair psikolojik baskılarla yüz yüze kalınmasında önemli rol ifa eder. Yani bi'l kuvve (potansiyel olarak) büyük yaştaki fertlerin şahsiyetlerini değiştirebilir. Evli çiftlerin karşılıklı birbirlerine sundukları sevgiye dair

yardımlaşmalardaki şahsiyetin ortaya konulması, anne ve babanın ifa ettiği önemli rolünden kaynaklanır. Şahsiyetin güçlendirilmesi esnasında, anne ve babanın çocuklarıyla çocukluk dönemlerinde oynamaları çocuklardaki gerginliği giderebilir (Harvey and Mc Donald, 1993: 196).

Aile içi şiddet konusu, bir ailenin karanlık yaşamının diğer boyutlarından biridir. Bir aile üyesinin, bir diğerine karşı fiziksel ve sözlü şiddet uygulaması veya sevgisizlik anlamındaki ailesel huşunet, yeni bir şey olmayıp geçmişte de varlığı söz konusudur. Hatta gelişmiş ülkelerde de genel kanunun değişmesi ve kanunların iyileştirilmesine rağmen, bu sorun pek çok ailelerde varlığını korumuştur. Var olan verilerin ortaya koyduğuna göre ailesel huşunet çocukları, eşleri, kız ve erkek kardeşleri ve yaşlıları kapsayan birkaç boyutlu bir fenomendir. Amerika’da gerçekleştirilen genel sayım esasına göre yaşlıların dörtte birinin çocukluk yaşlarında çirkin fiziksel davranışlara maruz kaldıkları belirtilmiştir. Çocukların sigarayla yakılmaları, dar bir yere hapsedilmeleri, birkaç saat ya da birkaç gün bağlanmaları ve vahşice kemiklerinin kırılması gibi çocuklara yaygın ölçüde çirkin davranışlar, büyük olasılıkla bir yılda iki milyondan fazla çocuğun evden kaçmasına neden olmaktadır.

Bazı teknolojik ülkelerdeki söz konusu bu oluşumların çokluğu, pek çok aileyi öyle bir duruma getirmiştir ki; beklenen sevgisel davranışları temin etmemesi bir tarafa, söz konusu bu görüngüler ıstırap, güvensizlik ve hatta cinayete dönüşme kaynağı olmuştur.

Antoni Gidnez şöyle diyor: Günümüz toplumunda en tehlikeli yer evdir. Var olan verilerin ortaya koyduğuna göre hangi yaşta veya hangi cinsiyette olursa olsun fertler gece vakti bir caddeden ziyade, evde fiziksel saldırıya uğrayabilirler. İngiltere’de her dört cinayetten birisi aile fertlerinden birisinin bir diğerini öldürmesi vasıtasıyla gerçekleşir (Gidnez 1374: 438).

4-2 İslam’ın Görüşü

İslam açısından evli çiftler arasındaki ruhi dinginliğin ürünü sevgi ve muhabbet, ilahî nişanelerden sayılır (Rum Suresi, 21). Bu hakikatin diğer toplumsal ilişkilerin (meslek, ticaret, öğrenim ve diğer) tersine, erkek ve kadının zıtlık ve menfaat farklılıklarına rağmen evli çiftler arasındaki vahdet ve birliktelik etkeni kapsamını güvence altına almasına işaret etmesi mümkündür. Bununla birlikte ailesel yaşamda bu ilahî nişanenin tecellisi ve ilahi yansımının eserlerinin pratiklik bulması, bazı engellerin olmaması şartına bağlıdır ki burada söz konusu etkenlerin en önemlilerine işaret edeceğiz:

Önemli engellerden bir tanesi cinsi özgürlüklerdir. Gerçekte İslam’da evli çiftlerin diğerleriyle cinsi ilişkiye girmesi ve aynı şekilde hicap meselesi ve erkek ve kadının iç içe olmasının yasaklanmasının asli sebebi sevgi ve samimiyete dayalı ailelerin oluşturulmasıdır. Üstat Şehit Mutahhari bu konuda şöyle diyor:

Hicabın ve evli çiftlerin toplumsal ailevi bakış açısına göre kendi meşru eşlerinin dışında kimselerle cinsi münasebette bulunmalarının yasaklanmasının felsefesi şudur: Bir şahsın kanuni eşi, psikolojik açıdan kendi eşini mutlu etme etkeni sayılır, hâlbuki cinsel özgürlükte kanuni eş, psikolojik açıdan rakip, rahatsız edici ve gözetleyici sayılmaktadır. Sonuç itibarıyla cinsel özgürlüğün olduğu sistemlerde aile merkezi, düşmanlık ve nefret üzerine bina edilir... (özgür ilişkiler sisteminde aynı şekilde) bu durum erkeklerin evlenmek ve aile hayatı kurmaktan mümkün olduğunca kaçınmasına sebep olur ve yalnızca gençlik güçleri ve yaşama dair istek ve arzuları zayıflaması durumunda evlenmeye yönelerek kadını yalnızca çocuk doğurması ve çoğunlukla hizmet etmesi için isterler (Muhaddis 1368: 89-90).

Bu nokta esasına göre erkek ve kadınlar arasındaki bağıllık ve boşanma ölçüsünün bir yere kadar açıklanması muhtemeldir. Altmışaltı ülkede yapılan uygulamalı araştırma esasınca toplumda kadınlar erkeklerle ne kadar çok irtibat içinde olursa, o oranda da boşanma ölçüsü artacaktır (Sabini, 1955: 159).

Aile ortamında muhabbet ve sevgisel rızayete ulaşmada bilinmesi gereken en önemli engel, şayet ikinci engel, yani manevi buhrandır ki; batı, dini kabul ve değerlerden uzaklaşması sebebiyle bu buhran ve çıkmaza düşmüştür. Günümüz erkek ve kadınlarının karşı karşıya kaldıkları şahsi özgürlük ve sevgiye dayalı emniyet arasında, bağımsızlık ve sorumluluk arasında ve yalnızca kendisi olma ve başkaları için olma arasındaki (Heler, 1378: 60) çelişkiler ve diğer pek çok meseleler, onları karşı karşıya getirmiş ve birbirlerine düşmanlık yapmaya sürüklemiştir. Söz konusu bu engeller, dini öğretilere dayalı yeni bir yaşamın tarifi yapılmaksızın ortadan kalkmayacaktır. İslam kendi dünya görüşü esasına göre asıl itibarıyla en değerli ilkeleri manevi ilkelerde bilir ve fertleri, aileleri ve toplumu bu değerlerin kanalına çekmeye çalışır. Bununla birlikte maddi ve dünyevi değerler, asli ve nihai değerler unvanıyla değil, aksine ferdi ve manevi değerlerin boylamında karar kılar. Doğal olarak böyle bir bakış açısıyla yetişen fertler maddi huzur, özgürlük, bağımsızlık ve sevgisel ve cinsel doyuma ulaşma gibi dünyevi değerlere tam anlamıyla ulaşmadıkları için yenilgi ve başarısızlık hissine kapılmazlar. Dolayısıyla aile düzeyinde kadın ve erkeğin karşılıklı muhabbet ve samimiyet altyapısının hazırlanmasını, bu önemli etkenin yanmasında bilmek gerekir.

Bir diğer engel iman ve ahlak zayıflığı olup bu engel, ailede sevgi işlevinin sorunlarla karşılaşmasına sebep olur. Dini ve irfani antropoloji açısından insan, kendi yaratılışında kemal ve güzellik aşığıdır ve buna bağlı olarak kemal ve güzelliklerin tamamına ve özellikle güzel amel ve ahlaka büyü bir aşk duyar. Bu sebeple yaratılış ve güzel huy, doğal olarak başkalarının sevgisinin celp edilmesine vesile olur ki Kur'an-ı Kerim'de de bu hakikate işaret etmiştir. Şöyle buyrulmaktadır:

“İnanıp salih ameller işleyenler için Rahman, (gönüllere) bir sevgi koyacaktır.”⁴

⁴ Meryem Suresi, 96.

İmam Sadık (a.s) kendisinden nakledilen bir rivayette özel olarak bu noktaya işaret etmektedir ki İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Erkeğin dini inancı ve kabullerinin artması, eşine karşı muhabbetinin artmasına sebep olur.”⁵

İslam açısından evli çiftlerin yanı sıra anne ve babanın sevgiye dayalı ihtiyaçlarının doyurulmasında çocukları da son derece önemli bir rol ifa ederler. Bazı rivayetlerde çocuklar konusunda “Sukun” tabiri kullanılmış ve çocukların anne ve babanın ruhi dinginlik kaynağı ve yalnızlıktan kurtulma sebebi olduğu belirtilmiştir.

Diğer taraftan asil ve kalıcı sevgi ve muhabbet; doğruluk, emanete riayet etmek, vefa, saygı ve iyiliği isteme gibi bir takım ahlaki ön şartlar bütünüünün gerçekleşme şartına bağlıdır ve bunların her birinin yokluğu ya da zayıflaması, karşı tarafın sevgisinin sarsılmasına sebep olabilir. Dolayısıyla erkeğin davranışındaki iman ve ahlaki zayıflık, menfi eserleri yönüyle ailedeki sevgisel ilişki işlevinin azalmasıyla doğrudan irtibatlıdır ve ilmi bulgular, hatta fertlerin günü birlik tecrübeleri de iyi bir şekilde bu bağlılığı teyit etmektedir.

Zikredilen engeller bir tarafa eşler arasında samimi irtibat kurma maharetinin olmayışı da aile fertlerinin sevgisel ihtiyaçlarının elde edilmemesinde dikkate değer bir rolü vardır. Toplumsal iletişim imkânları, okullar, danışmanlık merkezleri ve benzeri genel öğretim yollarıyla maharetlerin güçlendirilmesi, söz konusu bu engelin ortadan kaldırılmasında son derece etkilidir.

Açıktır ki en azından bu noktaların bazıları, eşlerin sevgisel ihtiyaçlarının doyurulmasına has olmayıp anne ve babanın çocuklarıyla irtibatları, yaşlılarla irtibat kurulması ve kız ve erkek kardeşlerin irtibatları konusunda da bu noktalar üzerinde tekitle durulabilir. Örneğin yaşlı anne ve baba ilişkileri konusunda Kur’an-ı Kerim’in şu tavsiyesini göz önünde bulundurabiliriz:

“Rabbim, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf!” bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: “Rabbim! Tıpkı beni küçükkeni koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.”⁶

⁵ Vesailu’ş Şia, c. 14: 9.

⁶ İsra Suresi, 23-24

Hiç şüphesiz pratikte bu değerlere bağlı bir toplumda yaşlılara şiddet uygulanmasının alt yapısı kendini göstermeyecektir.

Hatırlatılmasında yarar vardır ki İslam açısından evli çiftlerin yanı sıra anne ve babanın sevgiye dayalı ihtiyaçlarının doyurulmasında çocukları da son derece önemli bir rol ifa ederler. Bazı rivayetlerde çocuklar konusunda “Sukun” tabiri kullanılmış ve çocukların anne ve babanın ruhi dinginlik kaynağı ve yalnızlıktan kurtulma sebebi olduğu belirtilmiştir. (Vesailu’ş Şia, c. 15: 106) Açıkta ki dini bu söylem, Parsons’un çocuklarla oynama yoluyla yaşlıların şahsiyetinin tespiti konusundaki söyleminden çok daha geniş alana sahiptir.

5. Toplumsal Konumun Temini

5-1. Sosyolojinin Bakış Açısı

Sosyologlar fert veya grupların toplumsal konumunun yani toplumsal mertebeler silsilesindeki statünün belirlenmesinde birkaç nesepsel (kazanılan değil) etkenin müdahil olduğuna inanırlar. Bu etkenler şunlardan ibarettir: Toplumsal tabaka, ırk, kavim, cins, yaş ve bir yere kadar din ve mezhep. Bir ferdin dünyaya geldiği aile, söz konusu bu özelliklerin bazılarını ferde intikal ettirir ve bu yolla ferdin toplumsal konumu belirlenir. Örneğin fakir bir ailede dünyaya gelen bir kimse, muhtemelen aşağı sınıftaki bir fert unvanıyla tanıtılacaktır. Dolayısıyla irksal, kavimsel veya mezhepsel ayrımın uygulandığı bir toplumdaki ailenin hangi ırk, kavim veya mezhebe bağlı olması, aile fertlerinin aşağı ya da yukarı tabakadan sayılmasında önemi bir rol oynar. Elbette her kes kendi çaba ve gayretleriyle servet ve tahsilât gibi kazanımlarla elde edilen etkenleri kullanarak toplumsal konumunu yükseltebilir ki bu içtimai hareketlerin ileri düzeyde olduğu bir toplumda tamamen gözle görülür. Ne var ki kazanılan etkenler ve söz konusu bu etkenlerin kazanılması için gerekli fırsatlar da bir yere kadar ferdin toplumsal konuma bağlılığı üzerinde etkilidir. (Almgvist, et al, 1978: 346).

5-2. İslam’ın Görüşü

Anlaşıldığı kadarıyla İslam, ferdin bağlı olduğu toplumsal konum ve çoğu konularda toplumsal konumda ailenin belirlenmesi farklılığını gerçek bir varsayım kabul eder. Kur’an-ı Kerim Zuhuf Suresinin 32. ayetinde toplumsal konum farklılığı meselesini - iktisadi etkenlerden kaynaklanması durumunda - dereceler farkı olarak hatırlatır ve bu dereceleri varlığın yaratıcısına nispet vererek toplumsal sünnetler sırasında karşılaştırır. Bununla birlikte İslam hatırlatılan adaletsizlik etkenlerinden faydalanılmasına değerler açısından muhalefet ederek özellikle kavmiyet gibi bu etkenlerin bazılarının toplumsal konumunun etki alanının hafifedilmesi yönünde çaba sarf eder.

6. Meşruiyet

6-1. Sosyolojik Bakış Açısı

Çocuk için meşru babanın temin edilmesi, diğer işlevlerden olup bu işlev bir ailede anne ve baba tarafından ifa edilir. Gerçekte miras ve akrabalık düzeninin devam etmesi açısından sonuç ve etkileri yönüyle bu işlev çok önemli sayılmıştır. Bu sebeple Malinufeksi, meşruiyeti, çocuğun akrabalık sisteminde yer alması olarak irtibatlandırmıştır. Malinufeksi şöyle der: Gözetme, miras ve öğretim alanlarında çocuğun hukuku akrabalık sisteminde tarif edilir. (Zanden, 1393: 282). Aynı şekilde Malinufeksi, meşruiyetin ahlını cihanşümül sayarak şöyle der: Beşeri toplumların tamamında ve her konuda hamilelik, evlenmenin bir gereğidir... beşeri toplumların tamamında kadın ve çocuklardan oluşmuş bir grubu ahlaki sünnet ve kanun, kamil bir toplumsal birim olarak tanımaz... Kanun, ahlak ve gelenek ve görenekler şöyle der: Erkeği olmayan bir aile kâmil değildir. (Miche, 1354: 137)

Ne var ki batı toplumlarında, özellikle ikinci dünya savaşından sonra, gayri meşru çocukların dikkate değer ölçüde artışı pek çok sosyologların dikkatini bu konuya yöneltmiştir. Amerika'da 1940 yılından 1969 yılına kadar dünyaya gelen yüz çocuktan on yedi tanesi gayri meşruydü ve 1969 yılında bu oran yüzde otuz bire yükselmiş ve bu dönemde beyaz derili yüzde ikiden yüzde 5/3'e ulaşmıştır. 1946 yılından 1960 yılları arasında her beş siyah derili kadından bir tanesi evlenmeden önce hamileydi ve her beş beyaz derili kadından üç tanesi hamileydi. (Michel, 1354: 157). İngiltere'de 1988 yılında %25/6 oranında canlı dünyaya gelen çocuklar, evlilik dışı doğmuştur, hâlbuki bundan on yıl önce bu rakam yüzde on bölü ikiydi (McLoughlin, 1991: 23). Yeni anketler 1994 yılında İngiltere'de doğan çocukların %32'si, Fransa'da %35'i, Danimarka'da %47'si ve İsveç'te %502'si gayri meşru ilişki sonucu dünyaya gelmiştir (Gidnez, 1378: 100-101).

Gayri meşru çocukların artması, bir yere kadar evlilik öncesi cinsi ilişki ve evlilik olmaksızın ortak yaşam gibi konulara nispetle değerlerin ve genel bakış açısının değişmesinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte zikredilen ve benzeri anketler modern araçların yaygınlaşmasının gayri meşru doğan çocukların artmasının ve evlilik öncesi hamileliğin önünü alamadığını ortaya koymaktadır (Michel, 1354: 157-158).

Dolayısıyla hamileliği önleyici vesilelerin yaygınlaşması, uygun bir çözüm yolu olmaz. Bunlar bir tarafa, bu sorunun çözümü için iki yol önerilmiştir: Birincisi evlilik sınırları dışında cinsi davranışın azaltılması ve ikincisi evlenmemiş annelere ait çocukların korunması doğrultusunda kültürel bakışların değiştirilmesi (Cotgrove, 1972: 61). İkinci çözüm yolunun gerçekçi bir çözüm yolu olarak değil, sadece bir şekilde sorunun üzerinin örtülmesi için önerildiği açıktır ve hatta rahatlıkla gayri meşru ilişkinin yayılmasına sebep olacağı öngörüsünde bulunulabilir. Anlaşıldığı kadarıyla evlilik dışı cinsi ilişkilerin azaltılması doğrultusunda gayri meşru çocuk sorununun halledilmesi için tek çözüm yolu İslami değerlerle örtüşen makul yoldur.

6-2. İslam'ın Bakış Açısı

İslami dini metinlerde çocuğun meşruluk işlevi ve çocuk terbiyesi sorumluluğunun kabullenilmesi gibi bu işlevin sonuçlarının ortaya konulması için örnek unvanında bir rivayette şöyle gelmiştir:

Bir şahıs İmam Cafer Sadık'a (a.s): Niçin Allah Teâlâ zinayı haram etti? diye sorduğunda İmam şöyle yanıtıyor: Miras düzeninin yok olmaması ve nesep silsilesinin kesilmemesi gibi bir takım hedefler sebebiyle zinayı haram etmiştir. Zinaya bulaşan bir kadın hangi erkekten hamile kaldığını bilemez, doğan çocuk babasının kim olduğunu tanıyamaz ve sonuç itibarıyla çocuk, akrabalık bağı ve yakınlarını tanıma nimetinden faydalanamaz.⁷

Bazı rivayetlerde de nefsin öldürülmesi (çocuk düşüme yoluyla) ve anne ve babanın çocuklarının terbiyesinden kaçınmaları gayri meşru çocuğun menfi sonuçlarından başka bir şey sayılmamıştır. (Vesailu's Şia: c. 18: 234 ve 431) Asrımızda çocuk düşürmenin asli etkeninin gayri meşru ilişkilerin olduğunda hiç şüphe yoktur ve Çocuk Esirgeme Kurumlarındaki çocukların ezici çoğunluğunu gayri meşru yoldan dünyaya gelen çocuklar oluşturmaktadır.

7. Cinsel Eşitsizliğin Devamı

Feminizmin bakış açısına göre cinsel eşitsizliğin devamı veya ataerkil ilişkilerin güçlendirilmesi aile kuruluşunun önemli işlevlerinden bir tanesi olup bu konuya muhafazakâr bakış açılarında çok dikkat

Feminizmin bakış açısına göre cinsel eşitsizliğin devamı veya ataerkil ilişkilerin güçlendirilmesi aile kuruluşunun önemli işlevlerinden bir tanesi olup bu konuya muhafazakâr bakış açılarında çok dikkat edilmemiştir. Feministlere göre ücret almaksızın ev işlerinin yerine getirilmesi ve adet gereği eş ve çocukların gözetilip kolanması, ataerkil yapısı ve erkeklerin kadınlara sulta kurmasının devam etmesine sebep olur.

⁷ Vesailu's Şia, c.14: 252.

edilmemiştir. Feministlere göre ücret almaksızın ev işlerinin yerine getirilmesi ve adet gereği eş ve çocukların gözetilip kollanması, ataerkil yapısı ve erkeklerin kadınlara sulta kurmasının devam etmesine sebep olur. Ailede erkeklerin sultası ve kadınların el altında yer almaları iki yapısallığın birbirine kenetlenmesinden kaynaklanır:

1. Kadın ve erkek arasında cinsiyete dair işlerin taksim edilmesi;
2. Toplumsallık yoluyla çocuklara cinsiyete dair rollerin taşınması.

Birinci yapısallık, kültürel açıdan değeri az telakki edilen ev işlerinin kadına yükleyen sisteme ve gelir getirici olması sebebiyle değeri çok olan dışarı işlerinin erkeğe yükleyen sisteme işaret edilmiştir. Hatta piyasalarda kadının çalışma oranının arttığı ve onlara ekonomik özgürlüğün bahşedildiği yeni şartlarda bile erkeklerin ev işlerinin yerine getirilmesinde esneklik göstermelerine rağmen cinsiyete dair iş taksimi ve aile içerisindeki eşitsizlik olduğu gibi yerinde kalmıştır. İkinci yapısallık da bir sürece işaret eder ve bu süreçte anne ve babayla çocukların uyumluluğu yoluyla (erkek çocuk babayla ve kız çocuk anneye) ve aldıkları ödül ve ceza vasıtasıyla erkeksel ve kadınsal bakışları derinleştirerek cinsiyete dair rolleri kapsamı altına alır. Marilyn French aşağıdaki ibarete söz konusu bu iki etkenin cinsiyete dair eşitsizliğin devam etmesindeki rolüne işaret etmiştir:

Genel olarak ev işi yorucu olup hoşnut edici değildir. İster kadın olsun ister erkek olsun halkın çoğu zaman zaman yemek yapmak, tabakları bulaşık makinesine yerleştirmek veya raflara düzmekten lezzet alır. Hatta bazıları ev temizliği yapmaktan hoşlandıklarını söyler, ancak bu işler para ve ortamın sınırlı olduğu, bir annenin küçük çocuklara sahip olduğu ve sekiz saatten sonra ev ya da dışarı işlerini yapmak zorunda kaldığı zaman, zorlaşır zahmetli gözüktür. Şahsına münhasır olarak ev işleri yapmakla yükümlü kadınlar şikâyet etmektedirler, zira hem birkaç kat işleri yapmalıydılar hem de ev işleri adaletli değildir. Aile ortamında ev işleriyle sorumlu olan kimse, otomatikman başkalarının hizmetçisi konumuna düşer ve ev işleri ücretsiz olduğu için, kadın ödül almaksızın ve yaptığı işe saygı duymaksızın çalışmak zorundadır. Kadının ev işlerinin sorumluluğunu üstlenmesi beklentisinde olan erkekler ise çocukluk yaşlarında bu şekilde görmüş ve kendilerine böyle telkin edilmiştir. Adet gereği bu işleri yapan ve oluşan bu sistemi kendi elleleriyle güçlendiren kadınlar, kız çocuklarına telkin ederek onlarda günah hissi oluştururlar. (Ferneç, 1373: 305-306)

Cinsiyete dair yapılan ayırmacılıkların bir kısmının, özellikle kadın ve erkeklerden kaynaklanan neslin çoğaltılması kabiliyetleri farklılıklarının geçerli aile örneğinin ayrılmaz parçası olduğunda hiç şüphe yoktur, ancak Feministlerin çoğunun sözlerindeki cinsel eşitsizlikle cinselliğe dair farklılıklarını eşit sayan varsayımları, asıl itibarıyla ideolojik bir iddia olup ilmi ölçütlerle değerlendirilemez. Bu sebeple Parsons ve fonksiyonel mektebin görüş sahipleri cinsiyete dair rollerle muvafık olmakla birlikte insaf görüşüne kail olmuş ve şöyle demişlerdir: Her ne kadar tür ve önem farklılığı sebebiyle kadın ve erkeğin ev işlerini eşit sayamayız, ancak kadın ve erkeğin ev işlerinde birbirlerine yardım etmelerinin insafı bir iş olduğunu söyleyebiliriz. Zira kadın ve erkeğin rollerinin farklı olması

hasebiyle birbirlerinin tamamlayıcısıdır. (Burr, 1998: 82). Kadın ve erkeğin gerek aile içindeki rolleri ve gerekse toplumsal rollerdeki vazifelerinin ayrıcalıklı olmaları sebebiyle birbirlerinin tamamlayıcısı olması görüşü İran'da kadın hakları savunucularından bazılarının tekit konusu olmuştur. (Muti'; 1376: 24)

Dolayısıyla bu konuda ideolojik yönlerin dehalet etmesinin önünü almak istersek ailenin cinsiyete dair ayrıcalıklarının devam etmesi etkenleri olduğunun bilinmesinin daha doğru olduğunu söylememiz gerekir. Elbette zikredilen farklılıklar pek çok işlerde cinsiyete dair eşitsizlikler kalıbında kendini gösterir, ancak bu iş, ailesel yaşamın zatından değil, bilakis ailelerin bağlı olduğu hâkim kültürlerden kaynaklanır. Kitabın üçüncü bölümünde İslam açısından ailede cinsiyete dair eşitsizlik konusunu uzunca ele alıp inceleyeceğiz.

Söylenilmesinde fayda vardır ki cinsiyete dair eşitsizlik yalnızca ailenin devam etmesinde etkisi olan toplumsal eşitsizliklerin türlerinden bir tanesidir ve aile toplumsal tabakaların yeniden üremesi ve sermaye ve maddi ve kültürel kaynakları toplumsal merkezlerde farklı olarak bir sonraki nesle taşınması önemli işlevleri ifa etmektedir ki önceki konularda bunlara işaret edildi.

Aile İşlevlerinin Değişme Sebepleri

Temelde işlevlerin değişim sebepleri nedir? Başka bir ifadeyle toplumsal kurumların kendi işlevlerini kaybetmesine neler sebep olur? Bu sorunun cevabında belgesel iki tür illetin olduğu anlaşılmaktadır:

1. Tamamen ya da bazen hedef ve toplumsal değişmelerde meydana gelen işlevlerin toplumu gani kılması.

2. Söz konusu işlevleri ifa eden kurumların ve kurumsallaşmış yöntemlerin yerine başka kurumların ortaya çıkması. Elbette bunun anlamı söz konusu iki sebep arasını ayırmak anlamında değildir, zira sebeplerin her ikisi de birbirlerinden etkilenirler. Değersel değişimleri bazen toplumsal kurumların çeşitli yerlerinde nasıl belgelendiriyorsak, sebeplerin birbirlerinden karşılıklı etkilenmesini, alternatif kurumların ortaya çıkışı ve kapsayıcılığının bir yere kadar toplumsal değerlerin sonucu olduğunu da kabul edebiliriz.

Aile kurumu konusunda işlevlerin değişimi de bu temele dayanarak yorumlanabilir. Teknolojik toplumlarda iktisadi ve teknolojik değişimler kesinlikle aile kurumu üzerinde dikkate değer etkiler bırakmıştır. Bunlar rağmen zikri geçen birinci kısımda yer alan sebebin varlığı, yani değersel değişimler de tamamen aşikârdır. Şimdi çağdaş ailede işlevlerin temel değişimlerin sebeplerini kısaca ele alacağız.

Değersel Değişimler

Hiç şüphesiz yeni felsefeler ve bundan kaynaklanan kapsayıcı görüşler, batı dünyası kültürel değişimleri üzerinde asli rolü ifa etmiştir. Çağdaş batı kültürünün temellerinden

birisi unvanıyla toplumsal yaşamın çeşitli boyutlarına derin etkiler bırakan Liberalizm ve bireysel eğilimcilik aile kurumunu da aşırı derecede tesiri altına almıştır. Bu doğrultuda özel olarak insan eksenli felsefi ve psikolojik ekollere ve özellikle Erich Fromm, Abraham Maslow ve Carl Rogers'zin görüşlerine işaret edilebilir ki söz konusu bu şahıslar bağımsızlık, gelişim ve yaratıcılık gibi değerlere tekit etmişlerdir. Genel anlamda öze yönelik ferdi algılamalara tekit eden bu görüşler, adaptasyonu ferdi sorunların çözüm yolu bilen "Adler" nazariyesi gibi önceki görüşlere galebe ederek aile konusundaki değersel değişimler ve bakış açıları dikkate değer rol ifa etmiştir (Mintz and Kellogg, 1991: 110). Dr. Şeriatî'nin deyişiyle:

Asıl itibarıyla batının kadının özgürlüğü, kemali ve insani değerleri üzerine dayanması bir tür kadının ferdi asalet mesiridir; yani kadını aile ortamından dışarı çıkartarak insani bir varlık unvanında söz konusu eder; kadın için özel ve temel hakları kabul eder. Bu mesele kendiliğinden ferdin asaleti ve ferdiyetçilikle sonuçlanır. Batıdaki ferdin asaleti ve ferdiyetçilik, kâmil ve birbirine bağlı bir toplumun yapısını sarsmakla kalmadığı gibi, aile yapısını da sarsmıştır. Batı, bu şekilde kadına ferdiyetçilik asaletini vererek kadının uzvu olduğu aileyi ortadan kaldırmış ve onu, kâmil bir fert unvanında topluma söz konusu etmiştir. (Şeriatî, 1376: 250-251)

Her ne kadar bu tür tabirler abartılı gibi gözüксе de batı toplumlarının inkâr edilemez önemli hakikatini anlatır; cinsiyetsel davranış, neslin çoğaltılması, koruma, gözetme, toplumsallık ve benzeri alanlarda ailenin işlevlerinin değişmesi bir yere kadar böyle bir hakikatın temellerinde vardır. Günümüz kadınları için teknolojik imkânların hazır olması ve çeşitli öğretim alanlarında bireyciliğin derece kat etmesi dikkate alındığında, kadınların pek çoğunun yaşamın çok önemli bir sorumluluğu unvanındaki annelik rolünü kabullenmekten ve kendi şahsi erdemlerine ulaşmaktan kaçınmaktadırlar. Aynı şekilde ferdi ve toplumsal farklılıkların kazanılmasında kendi konumlarını erkeksel örneklere tabi olmak suretiyle makam ve ilerlemede ararlar.

Hatırlatılan hakikatler konusunda söylenilmesi gerekir ki batıda ahlaki değerlerin düşmesinin ailesel yaşamın düşmesi veya ailenin öneminin azalmasıyla son derece yakından alakalıdır. Ahlak konusunda Ahiretten korkmak yerine daha ziyade bu dünyada eğlenmeyi tekit eden Hümanizm anlayışının yaygınlaşması, psikoloji ve sosyoloji açılarından cinsiyet meselesine çoğunlukla faydacılık gözüyle bakılmasıyla sonuçlanmış ve bu meseleye ilahiyat açılarından bakılmasının önünü almıştır (Barnes, 1939: 406). Dolayısıyla ortaya konulan bu hakikatler de aile işlevlerinin değişmesinde temel etkiye sahiptir.

Batı toplumları ve yeni felsefelerden etkilenen diğer toplumlarda ailenin; cinsel davranışlar, neslin çoğaltılma ölçüsü, çocukların meşruluğu ve onlara bakılma yöntemleri ve çocukların korunup yetiştirilmesi alanlarındaki gözle görünür değişimleri tecrübe etmesinin serüveni budur.

Bu genel felsefi görüşler bir tarafa, kadınların kurumsal özgürlük çalışmaları veya özellikle yirminci asrın ikinci yarısında Feminizm hareketleri, kadınların meseleleri ve

özellikle ailesel sorunları konularında inkâr edilemeyecek geniş sonuçları doğurmuştur. Feminizm taraftarları kadının evdeki istismarını mahkûm etmekle sünneti ailesel değerleri şiddetle soru altına götürmüşlerdir. Ti-Grace Atkinson gibi Feminizm alanında etkinlik gösteren bazı şahıslar, evliliği kölelik, kanuni tecavüz ve ücret almaksızın çalışma olarak isimlendirmişlerdir. Aynı şekilde Feministler çocuk bakımı ve ev idaresinin yalnızca kadının kendisini tamamlama vesilesi olması hasebiyle şiddetle karşı çıkmışlardır (Nintz and Kellogg, 1991: 111).

Son derece açıktır ki batıda felsefi görüşlerin ve toplumsal değerlerin geniş alanlarda içsel olması yapıcı bir takım güçlere ihtiyaç duymuştur ki bunların en önemlilerinden bir tanesi olan toplumsal ilişkiler vesilesine işaret edilebilir. Hiç şüphesiz bu düzlemde bir taraftan görsel ve işitsel medyanın etkisi ve diğer taraftan akademik ve sıradan kitapların varlığı son derece dikkate değer ölçüdedir.

Ortaya koyduğumuz konuları ve aynı şekilde İslami toplumlarda hatırlatılan düşünce ve değerlerin nüfuzunu dikkate alarak İslam'ın temel görüş ve değerlerinin, yalnızca akli istidlallere dayanarak ve teknolojik irtibatlardan faydalanarak günümüz nesilleri için anlaşılır yeni kalıplarda sunulmasıyla toplumsal yaşamını devam ettirmesi öngörülebilir. Böyle olmaması suretinde batı toplumlarında gerçekleşen şeyler İslam toplumlarında da gerçekleşecektir.

Alternatif Kurumların Doğuşu

William Ogburn teknolojik olmak ve kentleşmek gibi iki sürecin nispeten aile kurumunu, asli işlevinin muhabbetin dağıldığı ve şahsın şahsiyetinin şekillendiği müstakıl bir kuruma tebdil ettiğine inanır (Defleur, et al, 1973: 519). Chicago şehri sosyologları da kentleşmenin yıkıcı eserlerini, geleneksel kültürün çökme etkenleri kabul etmişler ve sonuç itibarıyla kentleşmeyi, ailesel işlevlerin değişimi olarak tanımlamışlardır (Lasch, 1977: 35). Bu nasıl gerçekleşmiştir?

Genel bir bakış açısıyla teknolojik olmak ve kentselleşmek gibi iki süreç ve bu iki süreci takip eden batı topraklarında alternatif kurumlar bütünü icat etmekle müreffeh devletlerin ortaya çıkışı, aileyi daha önceki işlevlerinin bir kısmını kaybetmeye yöneltti. Ailenin, iktisadın asli birimi olduğu geçmişin tersine, şimdi, teknolojik toplumlarda halkın mesleki yaşamı tam anlamıyla aile ortamının dışında şekillenmekte; kadınlar, piyasalarda nispeten erkeklerle aynı şartlarda kabul edilmekte ve gün geçtikçe ekonomik bağımsızlık hedeflerine daha çok ulaşmaktadır. Devlet çocuk emzirme merkezlerinin ve çocuk kreşlerinin yaygınlaştırılmasıyla çocuklara bakmaktadır; çocuk ve gençlerin tahsili devletin sorumluluğundadır; gençler artık aile bütçesine bağlı değildir; devlet annenin tabiri caizse anneliğin yerini almıştır, yani devlet ferdin anneli yaşamını, eğitim ve öğretimini ve sağlık hizmetlerini temin etmektedir. Söz konusu bu işlerin tamamını yapan ve her şeyin sorumluluğunu üstlenen devlettir. Geçmişte çocukların ölmesi ya da yaşamaması anne ve babaya ve yaşlıların ölmesi ya da hayatta kalması ise çocuklarına bağlıydı; bu

gün devletlerin hazırladığı yaşamın kolaylaştırılması sayesinde yeni nesil aile dağılsa veya anne ve baba olmasa bile kendi yaşamını devam ettirebilir. Çocuktan mahrum olan yaşlılar da geçmişe kıyasla şimdi daha çok hayatta kalmaktadırlar (Bkz. Heler, 1378: 59-60; Anke Ehrhardt, 1373: 202).

Yukarıda sıralanan etkenler, teknolojik ilerlemelerin yardımıyla çeşitli alanlarda özellikle kadınların doktorluk ve ebelik alanında, cinsiyete dair davranışın düzenlenmesi, neslin çoğaltılması, gözetim ve koruma ve toplumsallık bölümlerinde aile işlevlerinin değişimini ve iktisadi işlevliliği hazırladı. Aynı şekilde cinsel özgürlüklerin yaygınlaşması ve geniş çapta aile sınırları dışında kurumsal olmayan veya olumsuz yöntemler yoluyla cinselliğin doyurulması imkânının hazırlanması ve davranış ve cinsiyete dair suçlar üzerinde dikkate değer ölçüde etki bıraktı. Yeni ailelerde eşlerin birbirlerinin sevgisel ve cinsel gereksinimlerinin doyurulması bu şekilde eşi görülmeyen öneme sahip olmuş ve ailenin diğer işlevlerini etkisi altına almıştır.

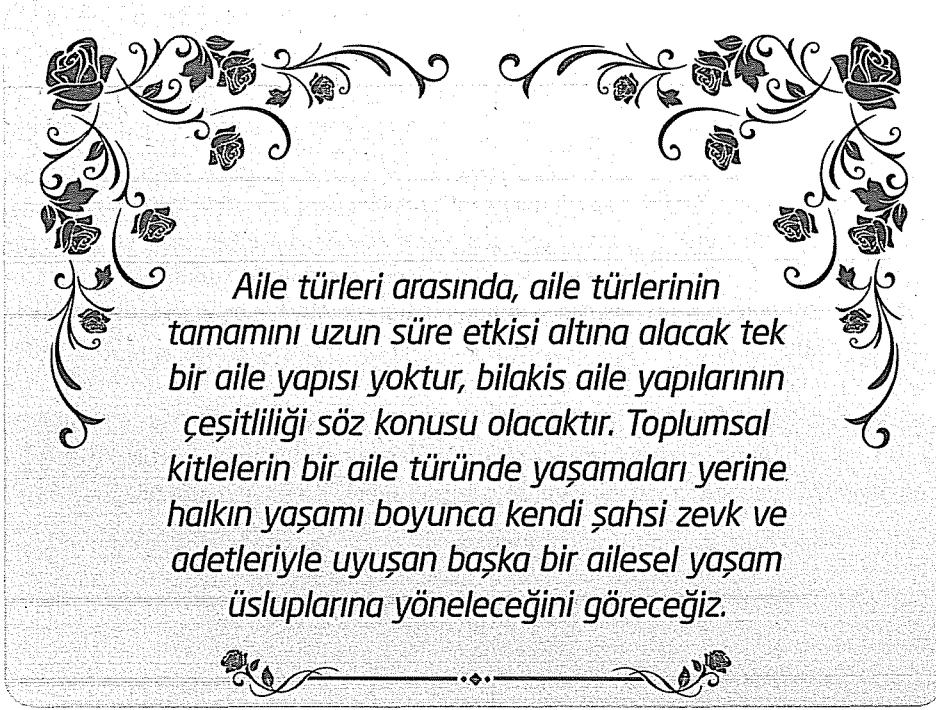
Ailenin Geleceği

Bu konuda son sözümüz şudur: Zikri geçen iki sebep yani değersel değişimler ve ailenin yerini alan alternatif kurumlar, batının çekirdek aile yapısında dikkate değer ölçüde değişimlere uğratmasına ilaveten eşi görülmemiş boşanmaların artması ve karşıt cins ilişkiler, özgür evlilik, evlenmeksizin ortak yaşam ve eşcinsellik gibi cinsel örneklerin gelişmesini akabinde getirmiştir. Sonuç itibarıyla araştırmacılar "Acaba aile kurumu hali hazırda dağılma halinde mi? Yoksa olduğu gibi varlığını sürdürecektir mi?" bahsini söz konusu ediyorlar. Konuya iyimser bakan bir grup, aile kurumunda zorunlu değişimlerin vuku bulunmasının, ailenin geçmişteki önemini kaybettiği ya da düşüş göstermesi konumuna geldiği anlamında değil, bilakis ailenin bir parçası olduğu değişim halindeki toplumsal değişimlerle kendisini uyarladığı anlamında olduğunu kabul eder. Harvey J. Locke ve Ernest W. Burgess'in ifadesine göre:

Görünüşe göre yeni toplumlarda oluşum halindeki aileyi dostluk ve birliktelik ailesi olarak isimlendirmek mümkündür, zira temel işlev unvanında şahsi yaklaşım ilişkileri, bu aile türünde tekit edilmiştir. Dostluk ve birliktelik ailesinin diğer özellikleri şunlardan ibarettir: Sevi ve muhabbet muamelesi, kadın ve erkek arasında eşitlik varsayımı, çocuklara görüş hakkı verilmesi eşliğinde ailesel kararların alınmasında demokratik olmak, ailesel hedef unvanında şahsiyetin gelişimi, ailenin birliğiyle uyuşacak şekilde aile fertlerinin içlerinden geleni özgürce beyan etmeleri ve en büyük mutluluğun aile ortamında elde edilmesi beklentisi içerisinde olunması. (Defleur, et al, 1973: 519-521)

Bu görüşe sahip olan grubun karşısında ailenin parlak geleceğini ön gören kimseler yer almıştır. Bunlar arasında Pitirim A. Sorokin ve Carle C. Zimmerman gibi kimseler ahlaki değerlere ve geleneksel olumlu model aile yapısına dönüşmesini istemişlerdir. (Ibid) Ancak teknolojik toplumlara hâkim olan toplumsal, iktisadi ve değerler yapısını dikkate alarak böyle bir aile kurumuna dönüşmesi rüyadan baka bir şey değildir; bu sebeple başka

bir grupta yer alan görüş sahipleri, gelecekte ailesel yaşam için çok çeşitli modelleri ön görürler. Alvin Toffler'e göre ihtimalen:

Aile türleri arasında, aile türlerinin tamamını uzun süre etkisi altına alacak tek bir aile yapısı yoktur, bilakis aile yapılarının çeşitliliği söz konusu olacaktır. Toplumsal kitlelerin bir aile türünde yaşamaları yerine halkın yaşamı boyunca kendi şahsi zevk ve adetleriyle uyuşan başka bir ailesel yaşam üsluplarına yöneleceğini göreceğiz. (Alvin Toffler, 1370: 299)

Her halükarda konu ettiğimiz gerçeklerin varlığı dolayısıyla batı toplumlarında yeni evlilik modelleri ve aile sınırları dışında cinsel ilişkilerin hiç birisinin genel kabul görmemesi, halkın pek çoğunun bakışında aile düzeni oluşturulmasının çekiciliği ve değerini koruyacak olması bunun tamıdır. Evlilik anketleri de bu iddiayı tamamen doğrulamaktadır; örneğin Britanya'da halkın çoğunluğu yetişmekte, evlenmekte ve yaşlılık dönemi yaşamları için aile kurmaktadır. Günde her on kişiden dokuzu yaşam süreçlerinde evleniyor... 1981 yılında sadece kadınların yüzde altısı ve erkeklerin yüzde onu 35 yaşından 44 yaşına kadar hiç evlenmemişlerdi. (Ebut ve Valans; 1376; 172-173) Aynı şekilde 1968 ve 1988 yılında Fransa'da yapılan anketler üzerindeki araştırmalar Fransa halkının aile hayatının temel değeri ve yaşamın kaçınılmaz parçası olduğuna inandıklarını göstermiş-

tir. (Le Gall, 1998: 80) Bu sebeple batıda aile kurumunun kesin ve tamamen yokluğundan söz edemeyiz.

Buna benzer bir ön görüşü ya da kesin bir kanı İslam toplumları konusunda da cereyan halindedir. Korumaya, eğitim ve öğretime ve yüksek düzeyde iktisadi ve toplumsal kökeni olan ekonomiye yönelik işlevlerin değişmesi gibi aile kurumundaki bir takım zorunlu işlevlerin değişimleri bir tarafa, bu toplumların en azından yakın gelecekte teknoloji sürecine girmeleri, aile kurumunu sorunlarla yüz yüze getirebileceği anlaşılmaktadır. Zira birbirlerine zıt değerler, ailesel hayatın devamını ortadan kaldırmaktadır. Bununla birlikte unutulmaması gerekir ki uzun süreç içerisinde kültürel nüfuz etkenleri ve bu etkenlerle mücadele şekli, bu ilişkide belirleyici bir rol ifa edebilir. Şüphesiz İslam düşünürleri ve dini etkinlikte bulunanlar, öğretim merkezleri, toplumsal iletişim araçları ve sonuçta Müslüman aileler, kendi değerli görevlerini ifa etme rolünde gevşek davranarak ya da vurdumduymazlık yaparak ilahi olmayan değerlerin İslami toplumlara girmesi yolunu açık bırakırlarsa bu toplumlarda da aile kurumu daha karanlık görüşlerin beklentisinde olacaktır.

